

Vår syn på ålderdomen

Vad är ålder och när är man gammal? Vanskligheten i att bestämma när någon är gammal går som en röd tråd genom Anne Leonora Blaakildes undersökning av hur man berättar om ålderdomen.¹ Man kan vara gammal när man går i pension, oavsett vid vilken ålder det sker, när man ser gammal ut eller när man känner sig gammal, men det finns ingen allmängiltig definition av när en människa faktiskt är gammal.

Drar man gränsen för att inträda i ålderdomen när man blir pensionär, vilket ofta görs, måste man ta i beaktande både förtidspensionärer och människor som kan fortsätta att arbeta livet ut. Är en fotbollsspelare som går i pension i trettioårsåldern gammal medan en konstnär som arbetar till sin död vid nittio

års ålder aldrig blir gammal? Dessutom blir andelen *riktigt* gamla människor, d.v.s. människor över 100 år, allt större. Har man då (förtids)pensionerats vid 35 kommer man att leva 65 år av sitt liv som gammal.

Kronologisk ålder mäter hur många år man levt, men vid vilken ålder blir man gammal? När man talar om biologisk och psykologisk åldring ser man i båda fallen åldringsprocessen som ett förfall. Vid ett visst skede i livet börjar kroppen och sinnena att förlora sin spänst. Även detta sker i vitt skilda åldrar hos olika människor.

Blaakilde menar att det finns en allmän föreställning om ålderdomen i vår kultur som vi alla delar och denna föreställning yttrar sig i *Den store fortælling om alderdommen*, den stora berättelsen om ålderdomen.

Den stora berättelsen om ålderdomen är den överordnade, mer generella förhållningen till ålder-

¹ Anne Leonora Blaakilde. *Den store fortælling om alderdommen*. Munksgaard 1999. 208 s.

dom som vi fått berättad för oss och som vi själva berättar vidare. Den behöver inte ha någonting med verkligheten att göra, utan är ett uttryck för en allmän föreställning. Den innehåller allmänna regler och hållningar i vår samtid och förändras i takt med samhället. Vi berättar i ord och bilder och det är denna vår bild av äldre människor och gamla som Blaakilde vill visa. Till sin hjälp har hon rikligt med illustrationer från press, böcker och reklam. Dessutom finns belysande exempel ur tidningsartiklar, böcker, radio och tv, egna intervjuer med gamla kvinnor och samtal med människor i åldern 7-90 år.

Den stora berättelsen om ålderdomen inrymmer enligt Blaakilde en mängd kortare historier och narrativer. Dessa historier visar ålderdomen som någonting i huvudsak negativt, även om det finns historier med positivt innehåll, och de speglar hela vår inställning till ålderdomen som något vi fruktar och föraktar.

Blaakilde delar in dessa kortare historier i tre grupper. De goda historierna handlar om gamla människor som är ovanligt friska, aktiva och energiska i förhållande till sin ålder.

De grymma historierna framställer åldrandet och det att vara gammal som någonting man bör undvika. Men förr eller senare berättas man in i ålderdomen. De positiva framställningarna här är positiva endast för att de överraskar våra negativa förväntningar. Det handlar om gamla människor som gör saker *trois* sin ålder. Paradoxen i dag är att vi strävar efter att bli så gamla som möjligt, men utan att åldras. Till de grymma historierna för Blaakilde också framställningar av gamla i t.ex. reklam där de infantiliseras. De gamla människorna likställs med barn och omyniggörs.

De verkligt grymma historierna handlar mycket ofta om *vi* och *de*. Då står *de* för dem som är gamla i förhållande till oss. Genom att använda uttrycket *de* om gamla människor pådyvlar man dem bestämda egenskaper och ofta också ett lägre värde på grund av deras ålder. Man förutsätter att den som är gammal tillhör en enhetlig grupp där alla delar specifika egenskaper och kvaliteter.

Ålderdomen ses som ett förfall, både fysiskt och psykiskt, gamla människor är som gamla ting, uttjänta. Dessa historier präglas av nedlåtenhet gentemot och medlidande med de människor som anses vara gamla. Här finns människor indelade i generationer och mellan dessa generationer utspelar sig en kamp om ställning, ekonomi, makt och ära.

För att undvika att berättas in i ålderdomen kan man använda sig av tre olika strategier, säger Blaakilde. När man har blivit tilldelad huvudrollen i den

stora berättelsen måste man förhålla sig till de förväntningar, negativa såväl som positiva, som ställs på en och detta görs genom små berättelser. Anpassningsberättelser handlar om att bli accepterad och omtyckt av den yngre generationen. Detta gör man genom att vara tolerant, glad, givmild, självutplånande och framförallt genom att hellre lyssna än tala. Rätten att uttala sig tillfaller de yngre. Lyckas man kan man undgå att få en roll i den stora berättelsen om ålderdomen, men då måste man samtidigt vara individualist, självständig och oberoende. Hit hör rollen som den perfekta mormodern/farmodern.

Man kan också använda sig av försvarsberättelser där man talar sig bort från ålderdomen genom att presentera sig som ungdomlig. På detta sätt kan man behålla sin mänskliga värdighet.

Slutligen kan man gå till angrepp. När man redan har tilldelats rollen som gammal måste man tala emot dem som uppfattar sig själva som unga och smarta. Äldre människor har ju en längre erfarenhet och kan därför lättare se fördelarna med dåtiden. Men att anklaga nutiden för att vara sämre än dåtiden kan lätt uppfattas som indirekt kritik av de människor som identifierar sig med nutiden. Alla dessa tre strategier har gemensamt att de går ut på att komma undan att bli kategoriserad som gammal.

Det finns en utbredd uppfattning om att synen på äldre människor var mycket bättre förr. I ickeskriftspråkliga samhällen är ju konsten att memorisera det som håller kulturen vid liv. Då blir de gamla viktiga, de kommer ihåg levnadssätt och regler och kan därför få en hög status som rådgivare, vägledare och förmedlare av traditioner. Det har dock funnits många olika förhållningar till ålderdomen även förr i tiden och inte alla dessa var enbart positiva. Det som skiljer är kanske snarare det att vi idag har distanserat oss från ålderdomen och genom att sopa den under mattan kan man nästan intala sig att den inte existerar.

Blaakildes bok är skriven för att väcka debatt och mana till eftertanke. Innehållet i den stora berättelsen om ålderdomen är något vi skapar själva och vi bör vara mera uppmärksamma på orimligheten i att vi berättar vidare på det negativa innehållet i denna berättelse. Blaakilde frågar sig om vi inte kan hitta andra, mer nyanserade, berättelser där ålderdomen framställs som ett mer värdigt fenomen, en period med möjligheter snarare än något att försöka undgå. Detta måste ske medvetet genom att mera se till de individuella upplevelserna av ålderdomen och även de positiva sidorna. En ökad diskussion om åldersbegreppet är i antågande, spår Blaakilde, i och med att de stora årgångarna som föddes på 1940-talet nu

börjar bli gamla och de har hela tiden haft stort inflytande på vad som diskuterats i samhället.

Hon frågar sig också hur vi kan få reda på vad det *verkligt* är att vara gammal och vad det är som är bra med att vara gammal. Intresset för just ålderdom och åldrande har ökat både hos forskare och journalister, det syns inte minst på det uppsving gerontologin har fått som disciplin.

Mycket av det som Blaakilde beskriver i sin bok är sådant som känns bekant och får en att nicka instämmande, men som man kanske inte tidigare har funderat på så noga. Det talas idag om åldersrasism,

människor blir diskriminerade på grund av sin ålder och då ofta för att de är "för" gamla, samtidigt som människorna i västvärlden blir allt äldre och äldre.

Blaakilde belyser dessutom på ett bra sätt problemet med att definiera något sådant som ålder och ålderdom. Ålder i sig kan ses som en kulturell konstruktion som är beroende av det omgivande samhällets värderingar.

Språket i boken flyter bra och texten är lättläst och som stöd förekommer det små sammanfattningar i varje kapitel, ibland flera gånger.

Blanka Henriksson